

Tåsjö kyrka

Konvertering av värmesystem, borttagande av kyrkbänkar, fasadrestaurering och nyttillverkning av kors, 2009

Tåsjö kyrka, Tåsjö socken, Strömsunds kommun

Julia Cronqvist

RAPPORT – JAMTLI 2012:14
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:
Jamtli
Box 709
831 28 Östersund
Tel 063-15 01 00
Fax 063- 10 61 68

© Jamtli 2012

Allt kartmaterial från GSD-Fastighetskartan © Lantmäteriverket
Ärende nr MS2006/02204

Omslagsbilder: Hampus Benckert, Jamtli

Foto:

Redigering och layout framsida: Lena Ljungkvist, Jamtli Förlag

ISSN 1654-2045

Innehållsförteckning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	3
INLEDNING	3
FASTIGHETSUPPGIFTER M.M.	FEL! BOKMÄRKET ÄR INTE DEFINIERAT.
KARTA	5
HISTORIK OCH BESKRIVNING	6
MILJÖBESKRIVNING	7
GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	8
KONVERTERING AV VÄRMESYSTEM	8
<i>Värmecentral</i>	8
<i>Bänkvärmare</i>	9
<i>Element i kyrksal</i>	10
<i>Sakristia</i>	12
<i>Vapenhus</i>	13
<i>Läktare</i>	14
<i>Rum ovanför sakristia</i>	15
BORTTAGANDE AV KYRKBÄNKAR OCH INSTALLATION AV TRINETTKÖK	16
<i>Bänkar</i>	16
<i>Trinettkök/minikök</i>	20
MÅLNING AV FASADER	22
<i>Fasader</i>	22
<i>Fönster</i>	25
<i>Sockel</i>	25
<i>Dörrar</i>	25
<i>Handikappramp</i>	28
<i>Plåt- och järndetaljer</i>	30
TILLVERKNING OCH MONTERING AV NYTT KORS	31
<i>Det gamla korset</i>	31
<i>Nya korset</i>	31

Inledning

Länsstyrelsen har för Tåsjö kyrka gett tillstånd till utvändigt målning (1st dnr:433-11696-06), installation av värmesystem (1st dnr:433-13214-08) och borttagande av bänkar (1st dnr:433-11740-08).

Samtliga arbeten genomfördes under 2009. Arbetet med värmekonverteringen för borttagande av bänkar och installation av trinettkök utfördes av Byggtjänst i Hoting AB, rörarbeten av Tåsjö Rör AB, elarbeten av Elektra i Strömsund AB, måleriarbeten av Varpsjö Måleri och Per Halvarssons Måleriateljé AB.

Genomförandet av fasadrestaureringen utfördes av Målarkompaniet i Östersund AB, kulör till fasaderna togs fram av Per Halvarssons Måleriateljé.

Under arbetenas gång bestämde Tåsjö församling sig även för att byta ut det äldre korset på torntaket som var i dåligt skick. Inget tillstånd från länsstyrelsen blev skrivet för denna åtgärd, men Jamtli gjorde i efterhand en dokumentation av genomförda arbeten.

Virket till korsets stomme har levererats av Svenssons Trä AB, Ismundsundet, snickeriarbetet i verkstad har utförts av Stig Nilssons byggservice, montering av korset har utförts av Byggtjänst i Hoting AB, plåtslageriarbetet har utförts av Nyströms Plåtslageri AB och förgyllningsarbetet har utförts av Per Halvarssons Målerifirma.

Antikvarisk medverkan och dokumentation har utförts av Hampus Benckert, Jamtli. Besöksprotokoll, fotografier, ritningar och andra handlingar som rör upprustningen finns i läns museets arkiv. Filmerna har nummer: Jlm 09m019, Jlm 09m38.

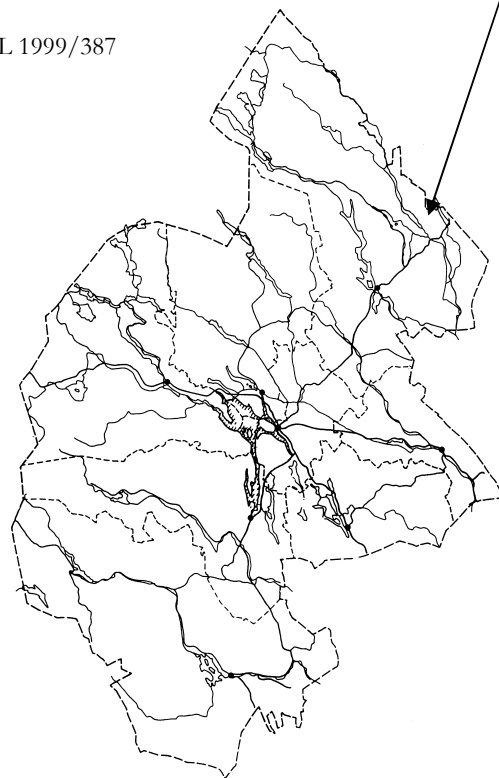
Östersund den 21 mars 2012.

Julia Cronqvist
Antikvarie

Karta

Ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket. Dnr L 1999/387

Historik och beskrivning

Föregångaren till dagens kyrka var ett enkelt träkapell som började byggas 1762 men togs i bruk först 1773. Det var från början en tornlös kyrka med rektangulär planform och valmat högt sadeltak. Sakristian var vidbyggd norr om koret. Ett torn byggdes i väster under åren 1799- 1800. Dessförinnan hade kyrkan en klockstapel. Interiören vitlimmades först 1818 efter att ha klätts med bräder redan 1799- 80. Altarprydnaden i form av en målad skärmvägg utfördes 1815 av målaren Mårten Olofsson från Hallen. Predikstolen tillverkades troligen under kyrkans första tillkomstår av Olof Persson i en retarderad 1600- talsstil. 1815 gavs den en rikare bemålning av Olofsson. Kyrkan blev för liten när församlingen kraftigt ökade och frågan om en större kyrka väcktes tidigt. 1881 revs kyrkan men delar av inredningen togs tillvara som exempelvis altarmålningen och predikstolen.

Flera år av stridigheter kring placering, val av byggnadsmaterial med mera föregick den nya kyrkans uppförande. Den byggdes slutligen 1872 – 78 vid Tåsjöns strand av byggmästare Olof Andersson efter ritningar av Emil Langlet. Det var en stor treskeppig träkyrka i nygotiskt stil med dekorativa taklister och pilastrar. Kyrkans stolpresningskonstruktion var invändigt klädd med liggande slätkantad panel och exteriören med liggande fasspont. Kyrkan uppfördes i öst – västlig riktning med sakristia i öster och torn med åttkantig lanternin i väster. Mitt på långsidorna i norr och söder fanns trapphus med entréer. Exteriören var vackert smyckad med kontursågade vindskivor och profilerade lister. Fönstren var krysspröjsade med spetsig avslutning och uppe under långhusets takfall satt runda små fönster.

Interiört blommade också tidens formspråk ut med lövsågerier och starkt profilerade omfattningar. Genombrutna räcken och fasade pelare gav tillsammans med innertakets form ett kyrkorum med luft och rymd. Uppe på korväggen på var sida om altaruppsatsen satt predikstolen och psalmtavlan. Altaruppsatsen var utförd i form av ett kors med törnekrona och altarringen med balusterdockor med kraftigt konvex mitt. Vid en genomgripande ombyggnad 1957 togs utbyggnaderna med entréer och trapphus som fanns på södra och norra långsidorna bort. Endast ett av de ursprungliga fönstren syns på fasaden idag, övriga byttes mot kopplade bågar. De flesta fick spetsig avslutning men omfattningarna förenklades grundligt. De dekorativa elementen som fanns på fasaderna togs bort och den livliga exteriören fick en sluten gestaltning. Interiören genomgick en minst lika grundlig omgestaltning och idag är interiören hållen i en reducerad färgskala med en inredning präglad av stramhet. De delar med ett mer uttrycksfullt formspråk rensades bort och nya inventarier fick ett lugnt och slutet formspråk. I kyrkorummet togs predikstol, psalmtavla, altarring, altarkors och bänkar bort tillsammans med dekorativa element på läktarpelarna.

Sedan den radikala ombyggnaden på 1950- talet har mindre åtgärder genomförts. Under slutet av 1980- talet eller början av 1990- talet togs en dörr upp på södra långhusfasaden. Den fick samma placering som den ursprungliga sidoingången och försågs med handikappramp. 1995 byttes värmeradiatorer samt installerades högtalare och mixerbord i kyrkan. 2000 byggdes orgeln om.

Miljöbeskrivning

Tåsjo kyrka ligger vid Tåsjöns strand med en central placering i byn. Byn ligger på en smal landremsa mellan vattnet i söder och bergen i norr. Kyrkan är orienterad utefter strandkantens riktning vilket innebär att den har koret i sydöst och tornet i nordväst. Församlingshem och butik finns ett stenkast från kyrkan.

Genomförda åtgärder

Konvertering av värmesystem

Tåsjö kyrka stod klar 1773 och det första värmesystemet bestod av kaminer. Vid den omfattande restaureringen 1957 bytte man system till direktverkande el. 2008 valde man att konvertera detta system till fjärrvärme. Inför konverteringen fanns i kyrksalen element placerade i nischer under fönstren och under bänkarna. På läktarens ytterväggar under de översta bänkraderna var kamfläns-element monterade. Utöver detta fanns element i sakristian och angränsande utrymmen, i vapenhuset och utrymmet bakom orgeln över vapenhuset. Installerad effekt för varje system uppgick till ca 45 kW och den årliga elförbrukningen var ca 120 000 kWh/år. Styrningen skedde via en termostat som var placerad på en pelare, och grundvärmen hölls på 17 grader.

Värmecentral

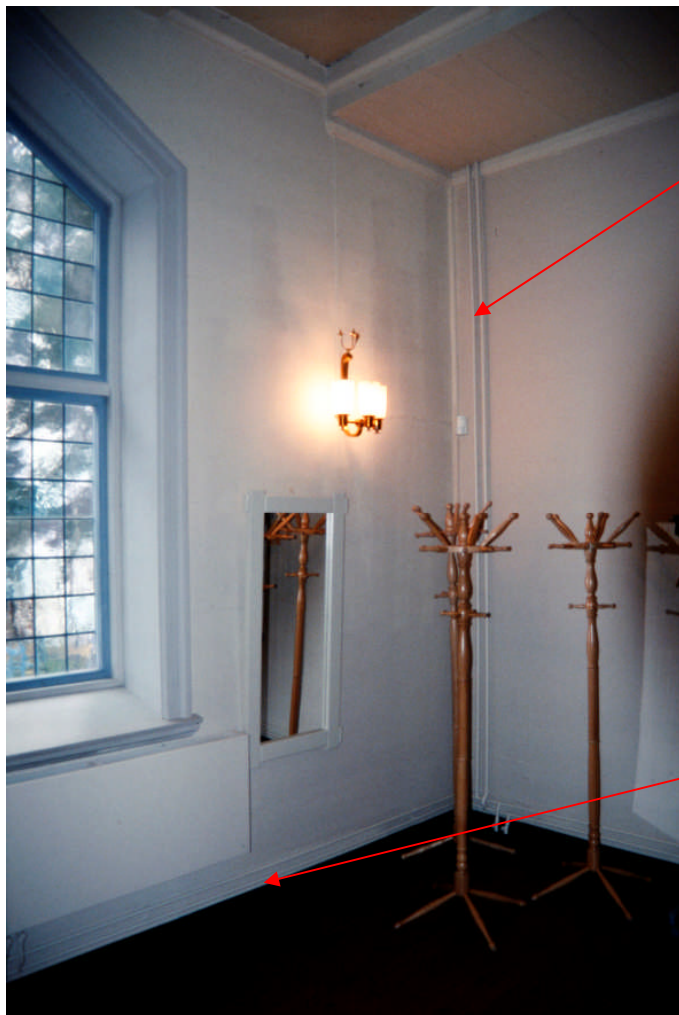
För att kunna installera fjärrvärme vid Tåsjö kyrka har man fått dra rör från fjärrvärmeledning under mark fram till vapenhusets norra vägg. Rören har sedan dragits in i kyrkan via städutrymmet i sydöstra hörnet av vapenhuset och sedan vidare upp till utrymmet ovanpå vapenhuset.

En så kallad undercentral har placerats i rummet ovanpå vapenhuset. Första planen var att ställa den mot den norra väggen men eftersom en äldre oljemålning hängde här, beslöt man att istället placera undercentralen vid det sydöstra hörnet av rummet.

Undercentralen har byggts in och isolerats och är placerad mellan inkommande fjärrvärmeledningar och kyrkans radiatorsystem. Undercentralen innehåller värmeväxlare, cirkulationspumpar, filter, shuntventil, expansionskärl samt styr- och reglerutrustning. Centralens funktion innebär att överföra värme från fjärrvärmesystemet till kyrkans radiatorsystem utan att de två vattenkretsarna blandas. Undercentralen reglerar dessutom den överförda värmeeffekten till rätt nivå utifrån önskad temperatur/fuktighet i kyrkan. Golvet under centralen har byggts upp så att en golvbrunn har kunnat monteras. Brunnen har anslutits till befintlig spilledning i underliggande städutrymme.

Rören från undercentralen har dragits längs taket utmed väggen mot vapenhuset och ned till golvet och vidare ned i bottenvåningen i alla fyra hörn, helt enligt den tekniska beskrivningen. Rören har dragits ned till golvet/bottenvåningen en bit in på kortväggarna, cirka 15 cm från

långväggarna, detta enligt överenskommelse med antikvariskt sakkunnig, Hampus Benckert.

Här syns rördragningarna som kommer från utrymmet ovan vapenhuset (Bild nr Jlm 09D0131)

Bänkvärmare

Det fanns sedan tidigare bänkvärmare under bänkarna. I arbetshandlingarna som låg till grund för beslut skulle de befintliga behållas. Under arbetenas gång bestämde man sig dock för att ersätta dessa med nya.

Element i kyrksal

De befintliga elementen i kyrksalen var infällda i en nisch under fönstren. Framför elementen satt ett elementskydd, en vitmålad träram med träspjälor, troligen från ombyggnaden 1957.

Äldre elementskydd (Bild nr Jlm 09m 19 04)

Vid konverteringen var man tvungen att bygga om detta system. Från antikvarisk och estetisk synvinkel ansåg man att det hade varit mest fördelaktigt om de nya elementen kunde inrymmas i nischerna. Detta gick dock inte att genomföra eftersom luftcirkulationen skulle bli otillräcklig med kondensutfällning på fönstren som följd. Beslut togs därför om att elementskydden skulle tas bort, nischerna sättas igen och de nya elementen sättas utanför och under fönstren. På byggmöte kom man överens om att de nya elementen borde ha en slät yta och inte en veckad.

Nischen har satts igen (Bild nr Jlm P1020277)

De nya elementen som har monterats fick därför en slät utsida och de är 50 cm höga (PURMO Plan Ventil Compact M). Elementen har mittanslutningar i underkant. Rör har monterats strax ovanför golvlisen. Installationerna har målats med akrylatfärg i kulör lika väggen bakom, i enlighet med uppstrykningsprover.

Nya element har monterats och rör har målats in i samma kulör som bakomliggande vägg (Bild nr Jlm 09D0123)

Även i koret skulle element monteras. Koret ligger ett steg högre än övriga kyrkorummet och därför föreslog Hampus Benckert att dessa element borde få samma höjd som övriga element i kyrkorummet. Enligt Bertil Nordenberg Teknikparter Norr AB var denna lösning möjlig, men för att få ut samma effekt var man tvungen att göra dem bredare och längre. Detta accepterades av Benckert.

En fukt- och temperaturgivare har placerats centralt på spegeln på den främre kvartersavskiljaren i det södra bänkkvarteret. Kabeln har dragits på insidan av kvartersavskiljaren. Givaren och kabeln har målats in i bakomliggande kulör. Vid slutbesiktningen kom man överens om att en diskret informationsskylt skulle monteras vid givaren.

Sakristia

För sakristian var det planerat att montera två element. Enligt Hampus Benckert skulle rördragningen till dessa blir känslig eftersom rören skulle behöva dras synliga längs väggarna i koret. Ett tag diskuterade man att behålla elementen i detta rum. Under arbetets gång beslöt man ändå att montera endast ett större och längre element med slät yta under sakristians fönster. Elementet kopplades till fjärrvärmesystemet och rör monterades strax ovanför golvlister och drogs upp i övervåningen i det sydöstra hörnet istället för att dras in i koret. Rören målades in i samma kulör som bakomliggande vägg. Man kom även överens om att elementet skulle målas in i samma kulör, detta var ej utfört vid slutbesiktning, men skulle komma att utföras senare.

I gången/vindfånget utanför sakristian har man satt ett vattenburet element på södra väggen. Rör har dragits in i vindfånget från sakristian i det nordöstra hörnet av vindfånget. Rören följer taket och väggen i det sydvästra hörnet, samt golvet en bit ovanför golvlister. Elementet och rören har målats in i kulör lika väggen bakom.

Element i vindfång utanför sakristia (Bild nr Jlm 09m38 -18)

I den andra gången in till sakristian där toaletten ligger skulle även ett element monteras. Detta var ej gjort vid slutbesiktningen, men skulle bli utfört senare enligt överenskommelse.

Vapenhus

Ett element har monterats på var sida om dörren till kyrkorummet. Rör har dragits in från kyrkorummet och dragits ovanför golvlisten.

Installationerna skulle enligt diskussion målas i grön kulör lika väggen bakom. Färgen skulle brytas av Per Halvarsson. Detta var ej gjort vid slutbesiktningen, men skulle komma att utföras efter besiktningen.

Läktare

Element har placerats under bänkarna längs ytterväggarna. Rör har dragits in i läktaren från vindsutrymmet i tornet. Rören har dragits längs den västra väggen och ligger så mycket som ca 0,5 m under taket, eftersom hänsyn uppenbarligen har tagits till de snedsträvor som finns i utrymmena ovanför vapenhuset. Rören har dragits ned till golvet i det nordvästra och sydvästra hörnet ca 1,5 dm från ytterväggarna och följer tidigare rördragning under bänkarna, en bit ovanför golvlisterna. Elementen är inte särskilt synliga och har därför inte målats.

Element under bänk på läktare (Bild nr Jlm 09m38-22)

De delar av rören som är synliga i de mindre trapporna mellan bänkarna skulle enligt överenskommelse målas in i samma kulör som bakomliggande vägg, detta var inte utfört vid slutbesiktning men man avsåg att genomföra detta efter besiktningen.

En fukt- och temperaturgivare har placerats i det sydöstra hörnet av orgelhuset. En kabel har dragits på ovansidan av golvlisten och på insidan av orgelhuset, samt monterats med vita fästen. Givaren har målats i kulör lika inredningen.

Rum ovanför sakristia

Ett element har monterats under fönstret. Rör har monterats utanpå golvlisten eftersom utrymmet mellan fönster och golv är begränsat. Rören har målats i kulör lika väggen i kyrkorummet, en kulör som ligger ganska nära listens kulör och kan accepteras från antikvarisk synvinkel.

Borttagande av kyrkbänkar och installation av trinettkök

Borttagande av bänkarna och installationen av trinettköket skulle utföras enligt länsstyrelsens tillståndsbeslut från 2009-06-25 (dnr: 433-11740-08). Bänkarna är ej ursprungliga från kyrkans uppförandetid utan tillkom under den stora restaurering som genomfördes mellan 1957-1959. Bänkarna består av slutna bänkkvarter. Församlingen önskade att ta bort två bänkrader längst bak längs mittgången i kyrkan och en bänkrad längst fram längs mittgången samt de två bänkkvarteren framme i koret. Tillståndet medgav att samtliga av dessa bänkar kunde tas bort förutom det vänstra/norra bänkkvarteret framme i koret. Här fick man tillstånd till att ta bort själva bänkarna men inte bänkskärmarna, dessa skulle bevaras för att kunna utgöra en avskärmad avställningsyta för körgradänger och instrument.

Bänkar

Två bänkrader på var sida om mittgången har tagits bort längst bak under läktaren. Bänkarna har flyttats fram i sin helhet, inklusive sittbänk, ryggstöd och de bakre kvartersavskiljarna. Detta har alltså inneburit att det är den andra och tredje bänkraden bakifrån som har tagits bort. Utrymme för läktarpelare har tagits upp i de bänkar som flyttats fram.

Längst fram mot koret har man även tagit bort en bänkrad på var sida om mittgången. De främre kvartersavskiljarna har flyttats bakåt. Det upphöjda golvet i koret har förlängts framför bänkarna. Man beslutade att bräderna skulle läggas längs med bänkarna för att undvika generalskarv och korta bitar med plank.

Här ser vi avståndet mellan predikstol och främre bänkkvarter längs mittgången innan kvarteret tas bort

Efter att främsta bänkkvarteret längs mittgången har tagits bort har korgolvet förlängts med plank som löper längs bänkarna. Bilden visar även att det högra/södra bänkkvarteret längst fram i koret är borttaget

För att komma upp på förhöjningen i koret har golvet i mittgången, sedan tidigare, legat som en ramp upp på förhöjningen. Denna har i och med ombyggnaden flyttats bakåt.

Bänkkvarteren som fanns längst fram i koret har också tagits bort. Det högra/södra bänkkvarteret har tagits bort helt, medan man i det

vänstra/norra behållit bänkskärmar, men inte själva bänkarna. Detta enligt länsstyrelsens tillståndsbeslut. Bänkskärmar har behållits för att kunna fungera som förvaring av körgradänger, instrument och stativ och för att undvika att det blir rörigt framme vid koret.

Norra bänkkvarteret i koret innan själva bänkarna tas bort (Bild nr Jlm P1020190)

Här skimtar man de bevarade bänkskärmar i koret bortom predikstolen (Bild nr Jlm 09D0117)

Det bevarade bänkskärmarna som nu ska fungera som förvaringsutrymme (Bild nr Jlm 09m38 – 24)

När bänkarna har tagits bort har detta inneburit att det blivit hål i golvet där bänkarna varit infästa. Dessa hål har ilagats med nytt trä och ytbehandlingen har utförts lika som på de övriga golvytorna, enligt Per Halvarssons förslag. Ytan har tonats ned med en blandning av oljelasyr (Ljunga Lasyrolja, Ljungdahls Färg AB) och pigmenten brunockra, obränd terra och rött. Över detta har man lagt en oljefernissa (Trestjerner, Scanox AS) och blandat matt och blank fernissa så att golvet fått samma glansvärde som det befintliga. Arbetet har utförts av Per Halvarsson. Delar av golvet vid de bakersta och främsta bänkarna har lagts om eller kompletterats med nya golvplank, lika tidigare. Eftersom vissa plank inte bedömdes kunna återanvändas i kyrkans bakre del har man valt att flytta vissa plank från koret till den bakre delen och istället komplettera med nya plank i koret.

Här syns det fernissade golvet, samt förlängningen av det upphöjda korggolvet (Bild nr Jlm 09D0116)

Partier av sockellisten har kompletterats med nya delar efter att gamla installationer har tagits bort. List och profil i ovankant har utförts lika befintliga. Sockellisten har målats om i sin helhet i svart kulör, dock utan samråd med antikvariskt sakkunnig.

Trinettkök/minikök

Ett så kallat minikök har byggts in i ett skåp längst bak i kyrkan, mot väggen till toaletten, enligt ritningar som inkom till länsstyrelsen 2009-05-27.

Eftersom det nya miniköket hamnar alldeles intill armaturen på väggen kom man överens om att armaturen skulle flyttas något närmare ingången och placeras centralt mellan miniköket och pelaren i mittgången. Detta var dock ej utfört vid slutbesiktningen. Enligt överenskommelse på plats bestämde man även att strömmen till trinettköket skulle dras längs befintliga eldragningar vid taket i vapenhuset. En eldosa har placerats under klädhängaren i hörnet utanför toaletten.

När den bakersta bänken togs bort för att göra utrymme för trinettkök och klädhängare kom den undre delen av väggen, som tidigare dolts av bänken, att bli synlig. För att övergången skulle bli snygg mellan den nyare vävtapeten och den undre delen har en tunn trälist satts över denna. Listen har målats in i väggens kulör tillsammans med den undre delen.

Innan de bakre bänkraderna tas bort

Här syns det nya miniköket, de bakre bänkraderna är borttagna (Bild nr Jlm 09D0126)

Målning av fasader

Målning av fasader har skett enligt de arbetshandlingar som legat till grund för länsstyrelsens tillståndsbeslut (dnr:433-11696-06) samt den arbetsbeskrivning som upprättats av Per Halvarsson Måleriateljé AB 2008-11-18.

Kyrkans lanternin (Bild från förvaltningsplan)

Fasader

Fasaderna var sedan tidigare målade med alkydoljefärg bruten i en vit kulör. Färgen var krackelerad och flagnad.

Långhusets nordöstra fasad (Bild från förvaltningsplan)

Fasaderna har rengjorts till fast underlag (rengöringsgrad 2), vilket inneburit att flagnande färg har skrapats bort. Resningar i trä samt kanter mellan kvarsittande färg har slipats ned med sandpapper.

Fasaderna har sedan grundats och strukits två gånger med linoljefärg (Lasol Utvändig Linoljefärg, Engvall och Claesson AB) i bruten vit kulör, lika tidigare kulör. För att få rätt kulör till slutstrykningsfärgen har Per Halvarsson brutit färg på plats. Det första provet visade sig innehålla för mycket grönt. Ett nytt prov blandades därför på plats och godkändes av Hampus Benckert. Ett våtprov med den senare blandningen skickades till Engvall och Claesson AB, som har levererat färg med samma kulör. Den ”gamla” färgen med fel nyans användes till grundstrykning innan den nya färgen hade levererats.

Per Halvarsson har tagit fram en dokumentation på vilka pigment som har använts till fasaderna, samt Engvall och Claessons egen kod för den levererade färgen.

Recept: ROO.458 ROO.458 uo.

Receptet bygger på från baspigment till basfärg enligt Riksantikvarieämbetets färglikare. Färgen Benämns Vit-u utvändig vit och där ingår 920 Lasol 1A-920 järnoxidgult, 318 Lasol 1A-318 Järnoxidsvart och 225 Lasol 1A-225 Järnoxidrött.

Del av kyrkans fasad (Bild nr Jlm 09D 0138)

Här ser vi den nymålade fasaden och sockeln (Bild nr Jlm 09D0144)

Fönster

Fönstersnickerierna var innan restaureringen målade med alkydoljefärg i en bruten vit kulör. Färgen hade krackelerat och flagnat. All lös och flagnande färg fick skrapas bort till fast underlag. Dessa har sedan strukits två gånger med linoljefärg i en vit kulör utan tillsatt pigment.

Södra långhusfasaden (Bild nr Jlm 09D0140)

Likaså har listverken rengjorts till fast underlag och målats i samma kulör som fönsterpartierna.

Hål i fasaderna efter infästningen av byggnadsställningen har lagats med en blandning av linoljekitt och slutstrykningsfärg.

Sockel

Sprickor i sockeln har lagats med kulturkalk. Sockeln har sedan målats med silikatfärg, lika tidigare kulör. Färgen har brutits på plats av Per Olof Jonsson, Målarkompaniet i Östersund AB.

Dörrar

Dörrarna var sedan tidigare ådringsmålade och lackade med båtfernissa för att likna ekdörrar. Under restaureringen har dörren i södra ingången

ytbehandlats med linoljefärg (Wibo Linoljegrund, Wibo Färg AB) och pigmenten guldockra och brunumbra i skarvarna, för att motverka mörka fläckar. Både dörren i västra och södra ingången har ytbehandlats med en blandning av oljelasyr (Ljunga Lasyrolja, Ljungdahls Färg AB) och pigmenten brunumbra och bränd terra samt med kinesisk träolja, för att skydda lasyren.

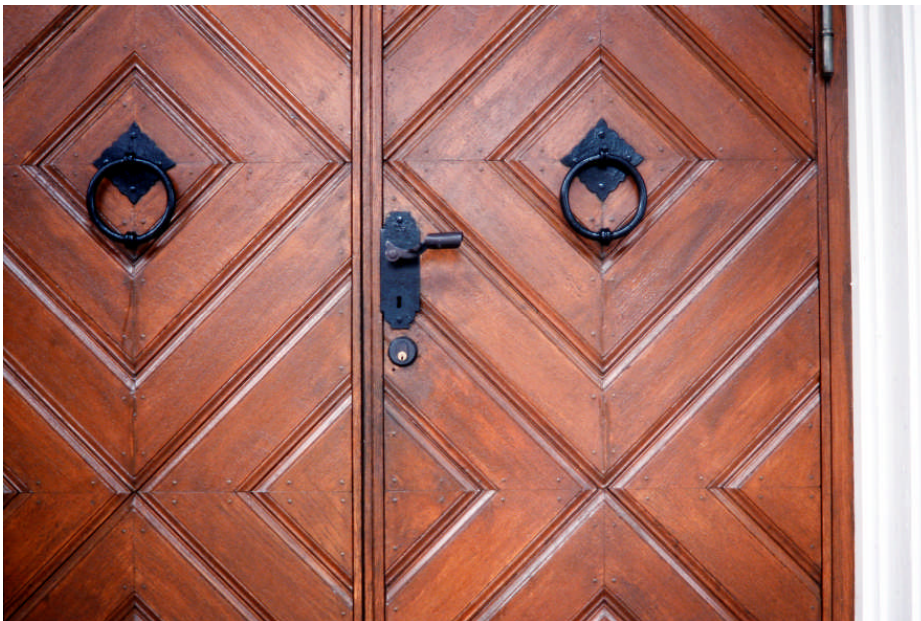
Enligt arbetshandlingarna skulle dörrarna slutbehandlas med linoljefernissa, men vid mötet beslutades att istället använda Kinesolja som ytbehandling eftersom detta inte ger samma sorts flagor som nu har uppstått på dörrarna. Dörrarna behandlas vart femte år, men behandlingen ger ett mer hållbart resultat.

Entrédörrar innan de restaureras

Dörr på södra långhusfasaden innan målningsbehandling

Huvudentré efter målningsbehandling (Bild nr Jlm 09D0134)

Sidoentré vid handikappramp efter målningsbehandling (Bild nr Jlm 09D0136)

Handikappramp

Handikapprampen var innan fasadrestaureringen målad i en grön kulör. Denna har nu målningsbehandlats med samma vita kulör som resterande kyrka för att bättre smälta in i miljön. Till målningen har man använt sig av linoljefärg. Rampens gångbana har ytbehandlats med kinesisk träolja och pigmentet brunumbra.

Ramp före den blev ommålad (Bild från förvaltningsplan)

Ramp efter målning. Här syns även den gråmålade sockeln (Bild nr Jlm 09D 0142)

Plåt- och järndetaljer

Plåt- och järndetaljer har behandlats enligt åtgärdsförslaget, med Kirjo rostskyddsfärg.

Tillverkning och montering av nytt kors

Frågan om ett nytt kors aktualiserades 2009-10-05 i samband med det pågående arbetet med värmeinstallation och utvändigt målning. Ola Hanneryd meddelade Hampus Benckert per telefon 2009-10-13 om att det behövdes ett tilläggsbeslut för restaureringen av korset. Under mötet 2009-10-05 framförde Benckert antikvariska synpunkter på material och utförande, vilket ytterligare specificerades i en minnesanteckning 2009-10-05/2009-10-23.

Något beslut som rör ett nytt kors hann inte komma till stånd bland annat på grund av den korta förberedelse tiden. Man ville genomföra arbetet med korset medan byggställningarna för fasadmålningen stod uppe. Hampus Benckert blev kontaktad av församlingen när arbetet var utfört, det fanns alltså inte någon antikvarisk medverkan under arbetets gång – med undantag för Benckerts rekommendationer i minnesanteckningen nämnd ovan. Till grund för åtgärderna låg en uppmätning av korset, men några arbetshandlingar eller liknande hade inte upprättats.

Besök på plats skedde 2010-06-15 efter arbetets slutförande.

Det gamla korset

Det fanns kraftiga skador på flera olika ställen på korset, på grund av inträngande vatten. Det fanns rötskador vid anslutningen mellan korset och taket och på den bjälke som bär upp korset inne i tornet. Det fanns även rötskador som hade orsakats av den järnten som var fäst upptill på korset, vid vilken vatten hade trängt in. Skadorna besiktades 2009-10-05 av Valter Östlund från Martinsons Byggsystem i Bygdsiljum AB i samband med ett byggmöte. Skadorna bedömdes vara så omfattande att ett nytt kors var motiverat.

Korset på tornet var tillverkat av två massiva fyrskurna bjälkar. Den stående bjälken var förankrad i en liggande bjälke inne i tornhuven. Korset var klätt med skivtäckt falsad plåt – sannolikt av koppar – och förgyllt med bladguld. Någon kula finns inte under korset.

Nya korset

Korset är tillverkat av två massiva fyrskurna bjälkar (7 x 7 tum). Korsstammen (9,10 m lång) bär upp en korsarm (7,40 m lång) och är förankrad i en liggande bjälke inne i tornhuven. Det gamla korset var klätt

med många små plåtar av koppar och hade enkla falsar, ett arbete som enligt Nyströms Plåtslageri inte var helt yrkesmässigt utfört. Korset är förgyllt.

Ett nytt kors har i princip tillverkats lika det gamla korset med avseende på konstruktion, material och utförande.

Stommen har tillverkats av massiv furu med någorlunda hög andel kärnved och täta årsringar. Korsarmen utgörs av en enda del medan korsstammen har skarvats genom två bladskarvar. Skarvning var nödvändig eftersom virke med tillräckliga dimensioner inte kunde levereras utan specialbeställning i god tid innan arbetets utförande. Korsstammen och korsarmen har sammanfogats halvt i halvt. De olika delarna har limmats samt förstärkts med bandjärn och bult.

Plåten utgörs av glödgad koppar (0,6 mm). Korset består av ett mindre antal stora plåtar istället för många små plåtar, vilket – till skillnad från tidigare – minskar risken för skador och inträngande vatten. Falsarna är enkla och lödda, vilket gör att plåten blir tät och kan ta upp rörelser – istället för att spricka. Fästklammer ökar stabiliteten.

Efter plåtslageriarbetet har plåten först betats med saltsyra och neutraliserats genom sköljning med rent vatten. Därefter har plåten grundats med metallprimer – för vidhäftningens skull – och målats med linoljefärg i gul-tonad kulör (Lasol Utvändig Linoljefärg, kulören 3A-92 enligt RAÅ:s linoljefärgslikare). Plåten har slutligen strukits med anläggningsolja (guldgrund, LEFRANC, 12-timmars) och förgyllts med bladguld (transportguld).

Virket till stommen har levererats av Svenssons Trä AB, Ismundsundet Snickeriarbetet i verkstad har utförts av Stig Nilssons byggservice
Montering av korset har utförts av Byggtjänst i Hoting AB
Plåtslageriarbetet har utförts av Nyströms Plåtslageri AB.
Förgyllningsarbetet har utförts av Per Halvarssons Målerifirma.

Korset i sin helhet

Anslutning till torntak

Korsets bas

Här syns åskledaren som är monterad i korset

Detalj av korset

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2012

ISSN 1654-2045

- 2012:1 Lillhärjäbygget – Dokumentation och uppmätning av vinterfjöset 2011
Sara Bäckman, Olof Edin
- 2012:2 Ankarede – Levande kyrkstad. Kunskapsunderlag 2011
Clara Nyström
- 2012:3 Skärvångens begravningsplats – Anläggning av askgravlund 2010
Clara Nyström
- 2012:4 Kulturhistorisk förstudie avseende planerad vindkraftpark vid Nyhem i Bräcke kommun 2012
Anders Hansson
- 2012:5 Sjoutnäsets kapell – Restaurering av tak och fasader 2009–2010
Julia Cronqvist
- 2012:6 Mattmars kyrka – Restaurering av fasader och fönster 2011
Sara Bäckman, Clara Nyström
- 2012:7 Tåsjo kyrka – Installation av klockspel 2002
Christina Persson
- 2012:8 Trångåsen – Restaurering av ladugård och födorådstuga 2008–2010
Julia Cronqvist
- 2012:9 Enafors turisthotell – Antikvarisk rapport vid restaurering av östra fasaden 2011
Veronica Trygg
- 2012:10 Norderö kyrka – restaurering av tak 2002–2003
Christina Persson
- 2012:11 Norderö kyrka – restaurering av klockstapel 2008
Christina Persson
- 2012:12 Ragunda gamla kyrka – Antikvarisk medverkan vid exteriör restaurering 2011
Olof Edin
- 2012:13 Arbetarbostäderna på Tossön – Restaurering av tak 2011
Olof Edin, Clara Nyström
- 2012:14 Tåsjo kyrka – Konvertering av värmesystem, borttagande av kyrkbänkar, fasadrestaurering och nytillverkning av kors, 2009
Julia Cronqvist